ECATERINA PLEŞCA

Institutul de Filologie
(Chişinău)

TRACA – LIMBĂ A SUBSTRATULUI PREGREC (abordare interdisciplinară)

Abstract

Reliable data in linguistics, archeology, ethnography and history confirmed that ancient peoples speaking paleo-Balkan languages, including the Thracians are ethnic and linguistic components of the pre-Greek substrate with enormous influence on the Greek language and culture. In this article the author examines some aspects of the language and culture of the Thracians as components of paleo-Balkan pre-Greek substrate, as components with immense influence on the Greek language. Thus, currently the Greek language serves as a source for descovering paleo-Balkan languages, one of which is the Thracian language.

Keywords: comparative-historical linguistics, Indo-European languages, pale-Balkan languages, substrate language, pre-Greek substrate, dialect, phonetic structure, radical, etc.

I.0. Interesul pe care îl manifestăm pentru o epocă atât de îndepărtată în timp cum este cea de până la venirea grecilor în Balcani (începutul mileniului II î.Hr.), se impune de domeniul nostru de cercetare – limba de substrat a românei, limba vorbită de traco-geto-daci. E cazul să precizăm că în izvoarele antice avem înregistrate doar numele lor etnice de traci, geţi şi daci. Însă cum îşi numeau ei înşişi limba pe care o vorbeau, nu se cunoaşte. Potrivit afirmaţiilor autorilor antici „geţii vorbeau aceeaşi limbă cu tracii” (Strabon VII, 3, 10). Din câte se ştie, geţii şi dacii făceau parte din semiția nordică (carpato-dunăreană) a tracilor [1, p. 31 şi urm.]. Respectiv, pe temeiuri etnice, limba vorbită de semiția nordică a tracilor, individualizată în timp şi spaţiu, este numită geto-dacă.

În urma cercetărilor comparativ-istorice, apartenența limbii traco-geto-dacilor la familia de limbi indoeuropene este pe deplin dovedită. Potrivit specialiştilor, idiomul traco-geto-dacilor este în de aproape înrudit cu ilira, vechea macedoneană, armeana, albaneza, baltica, slava, indoiraniana. Din cauza caracterului său lacunar sau, altfel spus, a atestării sale insuficiente (pe parcursul anilor cercetătorii au depistat din izvoarele antice doar câteva zeci de glose şi peste 2 000 de nume proprii atribuite limbii traco-geto-dacilor în lipsa textelor) raporturile cu celelalte limbi din familia indoeuropeană nu totdeauna sunt clare. Mai mult ca atât, materialul de limbă atestat este corupt şi transcris cu alfabetele grec şi latin, respectiv sunetele limbii traco-geto-dacilor nu au fost redate întocmai.

Concordanţele dintre traco-geto-dacă şi limbile vechi indoeuropene au permis reconstrucţii fonetice, lexicale, privitoare la formarea cuvintelor/derivarea, precum şi extragerea unor radicale, însă restabilirea detaliilor în structuri morfologice este

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

cu neputință. Din cauza gravelor dificultăți, cercetările în acest domeniu se efectuează anevoios, iar domeniul rămâne a fi cel mai puțin elucidat în istoria limbii române.

Tratarea perioadei paleobalcanice, anterioare atestărilor, se explică prin participarea tracilor, alături de alte popoare paleobalcanice, la edificarea celei mai strălucite civilizații antice europene – civilizația greacă. Mai mult ca atât, s-a stabilit că greaca, prin substratul pregrec, a păstrat un şir de termeni de origine tracă.

Situația dificilă în care se află domeniul în lipsa izvoarelor scrise, compensate de cercetările arheologice şi etnografice cere o abordare interdisciplinară.

1.1. În ultimele 3-4 decenii, mai cu seamă în urma săpăturilor arheologice din anii ’70 ai secolului trecut arheologii nu mai consideră Tracia o periferie a lumii egeene, ci vorbesc despre influența ei asupra estului mediteranean. Astfel, unele puncte de vedere formulate anterior au suportat schimbări esențiale: se susține că din Nord, din Tracia a pătruns cultura în Micene şi Troya şi nu invers, cum se credea altă dată [2, p. 11; 3, p. 9; 4, 125]. Lucru deloc întâmplător. Pe baza faptelor depistate, arheologii au ajuns la concluzia că în milen. V î.Hr. în spațiul ce cuprinde teritoriul României, Ungariei, Bulgariei şi nordul Serbiei apar centre metalurgice foarte active, iar în monumentele neolitice de aici apar primele obiecte din metal. Teritoriul dat forma un epicentru metalurgic în Europa, deci unul civilizator. Direcția de răspândire era următoarea: Transilvania → Dunărea de jos → Balcani, cu puternice influențe, până în sec. al XIII-lea î.Hr. asupra spațiului mediteranean [5, p. 19]. Arheologul bulgar V. Popov vorbeşte despre o unitate cultural-istorică, sub aspect arheologic, a regiunii balcano-egeene şi vestul Asiei Mici din Antichitatea cea mai veche pună în mileniul I î.Hr. [3, p. 5]. Unitatea cultural-istorică ar presupune şi o unitate lingvistică. Săpăturile de la Ezero (Bulgaria) au arătat că straturile inferioare de cultură sunt mai vechi decât Troya I, culturile asemănându-se mult între ele [6, p. 388 ş.urm.].

Asemănări importante au fost stabilite între cultura bronzului timpuriu din Tracia şi monumentele culturii critomiceniene. În temeiul unui şir de date arheologice se vorbeşte despre rolul conducător al popoarelor paleobalcanice, inclusiv al tracilor şi culturii lor în procesul de formare a culturii critomiceniene, precum şi despre dependența celei mai vechi culturi greceşti de cea paleobalcanică [7, p. 127 ş.urm.]. Mulțimea de fapte au dus unii arheologi la concluzia că la sf. mileniului VI î.Hr. în arealul viitoarei Tracii s-a constituit unul dintre centrele agricole timpurii cele mai vechi din Europa, cu straturi culturale (de viață) de până la 15 metri (!), care a existat până la începutul mileniului II î.Hr. Numai în Bulgaria astfel de aşezări au fost descoperite peste 400 [8, p. 27; 9, p. 208, 213].

Părerea potrivit căreia tracii sunt unul dintre popoarele indoeuropene care din cele mai vechi timpuri s-au stabilit în Balcani, în lumina investigațiilor arheologice mai noi, ar necesita rectificarea: tracii sunt unul dintre popoarele indoeuropene care din cele mai vechi timpuri s-au format în Balcani. Or, „Geneza unei civilizații îmbină în sine câteva componente, iar procesul, de regulă, are o durată cronologică relativ scurtă” [10, p. 227]. Astfel, geneza tracilor, se pare, ar putea fi urmărită mai clar începând cu mileniul al IV î.Hr., când în Europa Centrală şi de Sud-Est domina civilizația vechilor europeni, iar în spațiul carpato-pontic dăinuia strălucita civilizație eneolitică Cucuteni-Tripolie. Indoeuropenii, cealaltă componentă genetică a tracilor, pătrund în Europa de Sud-

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

Est în a II jumătate a milen. IV î.Hr. şi pe întreg milen. III î.Hr. în mai multe valuri succesive [11, p. 256-257]. Iată imaginea arheologică concretă a unor mişcări etnoculturale ce pot fi puse în legătură cu începutul marilor deplasări indoeuropene şi geneza tracilor, precum şi a altor popoare paleobalcanice.

În mileniul IV î.Hr. indoeuropenii pătrund din regiunile de stepă de la nord de Marea Neagră în sud-estul României şi nord-estul Bulgariei, antrenând şi populaţii din regiunile nord-pontice cu un grad înalt de stabilitate şi gospodărire (se închinau unor divinităţi feminine..., ca şi vechii europeni, însă cu elemente caracteristice lumii indoeuropene), care s-au „adaptat" la mediul autohton mult mai evoluat [11, p. 256]. Alte grupuri de origine răsăriteană ating Transilvania centrală şi zona Tisei mijlocii, fiind şi ele asimilate de băştinaşi. Iar la răsărit de Carpaţi au loc penetraţii de la nord spre sud. Această primă etapă „indică un fenomen mult mai complex, iar ceea ce urmează cuprinde deopotrivă atât convieţuirea îndelungată a unor comunităţi indoeuropene în vecinătatea celor locale (sud-est-europene), cât şi o întrepătrundere încheiată... prin asimilarea, cel puţin culturală, a elementelor străine" [11, p. 257]. E de presupus şi asimilarea lor lingvistică, limba fiind un element indispensabil al culturii.

În mileniul III î.Hr., ca urmare a acumulării de elemente etnoculturale în zona nord-pontică, are loc pătrunderea indoeuropenilor în trei mari valuri. La începutul mileniului III î.Hr., sf. primului sfert, indoeuropenii pătrund în sud-estul României concomitent cu valuri ce veneau din nord şi nord-vest, care ajung pe teritoriul dintre Carpaţi şi Prut. Deosebit de distrugător, acest val duce la oprirea evoluţiei culturii Cucuteni-Tripolie şi la dispersarea elementelor autohtone (Cernavoda I) spre centrul peninsulei Balcanice. *Sinteza noilor veniţi cu mediul local cuprinde o arie imensă de difuziune* (*s.n.*): de la Marea Neagră până departe în Slovacia, din Serbia până în sudul Poloniei. Chiar şi în aceste condiţii „*cultural, factorul local se dovedeşte a fi superior*" (*s.n.*) [11, p. 257].

Un alt val ce pătrunde pe la jumătatea milen. III î.Hr., „contribuie la *acumularea fenomenului de mixtare a populaţiilor locale cu grupurile imigrate, multe deja autohtonizate*" (*s.n.*) [ibidem]. Şi de astă dată *fondul local, cultural şi biologic, rămâne preponderent* [ibidem].

Valul al III-lea se remarcă prin faptul că „simultan, în zona de contact şi interpătrundere între cele două tipuri de comunităţi, se naşte o nouă comunitate etnoculturală cu caracteristici ale epocii bronzului şi în limitele căreia procesul de indoeuropenizare se va fi încheiat prin apariţia *prototracilor*, în cazul părţilor centrale ale României şi Bulgariei de astăzi" [ibidem]. Aceştia, sub presiunea unui nou val de migraţii din stepele nord-pontice, au devenit un *nucleu (cultural şi biologic) de difuzare etnoculturală în vest*. În cadrul acestui val, din ultimul sfert al mileniului III î.Hr., o ramură a mişcării porneşte spre Ucraina Subcarpatică şi prin nord-vest pătrunde pe Someş şi Criş [ibidem]. Elementele penetrate pot fi considerate, cel puţin în bună măsură, indoeuropene.

E de menţionat rezistenţa culturală (bănuim, şi lingvistică) a autohtonilor în timp şi spaţiu în faţa atâtor valuri de nomazi războinici. Faptul îndreptăţeşte superioritatea culturii şi nivelului de viaţă a băştinaşilor.

Potrivit opiniei arheologilor „cel mai clar apare însă faptul că procesul de indo-europenizare se desfăşoară între două grupe de factori deosebit de activi: una de ordin lingvistic, social, economic, iar cealaltă de ordin cultural şi biologic" [ibidem]. Aşadar, în procesul de indoeuropenizare factorul lingvistic a fost foarte important şi activ.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

Mai e de menționat că în regiunile noastre procesul de indoeuropenizare se caracterizează printr-o clară *diversitate cronologică, culturală, economică şi socială*, fapt care „ar putea explica şi *diversitatea unității trace* ca şi mai multe straturi cronologice ale populațiilor cu graiuri greceşti" [ibidem].

Datele prezentate permit interpretarea precum că etniile şi limbile populațiilor paleobalcanice (inclusiv a viitorilor traci) s-au constituit în acest spațiu geografic *din eneolitic până în Antichitatea bronzului*, ca rezultat al simbiozei de culturi *diferite ca nivel*, *ca structură* şi *ca tip* care necesitau mijloace specifice/adecvate de limbă, ceea ce ar fi asigurat perpetuarea lor. Acestea din urmă au putut fi în marea lor parte împrumutate reciproc de la o cultură la alta [ibidem]. Faptul este confirmat de prezența în componența lexicului pregrec din limba greacă a unui strat de cuvinte (cel mai vechi!) preindoeuropean moştenit de la populațiile vechi europene din spațiul balcano-egeean [12, p. 27].

1.2. Sfârşitul mileniului III – începutul mileniului II î.Hr aparține, în bună parte, mai degrabă, unei situații etnoculturale şi lingvistice paleobalcanice formate, în principal, din: 1) stratul autohton vechi european stabil şi relativ unitar (cu varietăți culturale locale) şi 2) stratul indoeuropean (cel puțin, în bună parte) suprapus în perioade de timp diferite şi cu penetrații în spații geografice diferite, peste variante culturale locale ale autohtonilor. Situația trebuie tratată ca una inegală cât priveşte procesele de asimilare, simbioză, bilingvism. Însă, aşa cum ne permit să judecăm datele arheologice şi etnografice, în totalitatea lor participanții la procesele nominalizare prezentau o unitate (diversificată, neomogenă) formată din vechii europeni şi migranții indoeuropeni. În această situație etnoculturală ar trebui să distingem o *perioadă comunitară „paleobalcanică"* (cât de scurtă!), din care s-au conturat tot mai pregnant şi, ulterior, au trebuit să se desprindă comunități etnoculturale şi lingvistice ale tracilor, frigienilor, macedonenilor, carienilor etc., foarte apropiate între ele, aşa cum o dovedesc datele din mai multe domenii. Unele dintre ele apar în cele mai vechi surse antice scrise precum documentele critomiceniene, poemele lui Homer, lucrările lui Herodot, Strabon ş.a.

Aşa cum s-a arătat supra, pentru mileniile III-II î.Hr., corect ar fi să se vorbească nu despre un popor anume, ci despre un fel de situație lingvistică premergătoare dezmembrării etnice şi lingvistice, adică despre o limbă comună ce se vorbea în spațiul balcano-egeean [13, p. 53], dar şi la nord de Dunăre, situație lingvistică din care ulterior s-au desprins limbile paleobalcanice vorbite istoric în acest spațiu.

1.3. După frământări îndelungate între populația vechilor europeni şi indoeuropenii stabiliți aici în etape succesive timp de peste un mileniu şi jumătate, ia naştere o situație etnoculturală numită paleobalcanică. Termenii „limbi paleobalcanice", „popoare paleobalcanice" sunt utilizați inițial de V. P. Neroznak (desemnând limbi indo-europene relicte vorbite în Antichitate în peninsula Balcanică şi regiunile limitrofe), de Cicerone Poghirc (folosind determinativul „paleobalcanice" pentru desemnarea etniilor şi limbilor balcanice date din Antichitate) ş.a. Determinativul *paleobalcanic*, *-ă* este folosit în raport cu procesele cultural-istorice, etnice şi lingvistice legate de populațiile antice negreceşti şi nelatine din Balcani, vestul Asiei Mici, sud-estul peninsulei Apenine şi insulele din Marea Egee [12, p. 7]. Iar disciplina *paleobalcanistica* studiază totalitatea proceselor enumerate în spațiul geografic nominalizat. Observăm că ea are ca obiect

BDD-A6846 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

de studiu „periferia" civilizației antice, care a avut un rol însemnat în constituirea culturilor elinistică şi romană, în deosebi în sfera mitologiei şi a religiei [ibidem].

Despre traci ca etnie şi rolul triburilor trace în civilizația balcanică se poate vorbi cam de pe la hotarul epocilor bronzului timpuriu (3300-2200 î.Hr.) şi a celui mijlociu (2200-1500 î.Hr.), iar anterior acestor epoci e cazul să se vorbească despre strămoşii tracilor/ prototraci, carienilor/protocarieni, frigienilor/protofrigieni, armenilor/protoarmeni etc.

Din grupul paleobalcanic făceau parte un şir de limbi care ori n-au ajuns până în zilele noastre, ori au ajuns doar fragmentar (traca, frigiana, cariana, miziana, ilira ş.a.). În mod sigur s-a stabilit că limbile din arealul paleobalcanic fac parte din familia de limbi indoeuropene, însă din cauza cercetării insuficiente a materialului disponibil, legăturile lor genetice şi de areal, precum şi locul lor în domeniul lingvistic indoeuropean şi astăzi mai prezintă una dintre cele mai complexe probleme ale lingvisticii comparate indoeuropene [12, p. 8].

1.4. Mileniul II î.Hr. aparține lumii trace, ilire şi greceşti. [11, p. 257].

Constituirea şi identificarea etnică şi lingvistică a tracilor, popor neomogen, potrivit specialiştilor, trebuie plasată pe la sfârşitul mileniului II î.Hr., în prima epocă a fierului, numită perioada de formare a „*Lumii Tracice*" sau a culturii „*Tracilor timpurii*", cunoscute din sursele scrise, atestările fragmentare, tradiția orală antică şi, prioritar, datorită multiplelor cercetări arheologice [10, p. 316].

Epoca fierului se remarcă prin constituirea statalității mai multor comunități din Europa şi prin procese „complexe de lungă durată, soldate cu transformări civilizatoare profunde" [10, p. 313]. Întrucât în tăbliţele miceniene (sec. XV-XII î.Hr.) apar nume de triburi tracice, dar şi etnonimul „tracii", ar fi de admis, pentru sfârşitul mileniului II î.Hr., prima epocă a fierului, e de admis nu numai formarea de uniuni tribale, dar şi a unor regate în lumea tracă, motivate nu numai de evoluții firești, dar şi de pericolul noilor deplasări ale triburilor de stepă din est.

De la N. Jokl încoace, numele de *traci* este apreciat de specialişti ca o „formulă etnografică" şi nu un nume concret al unui anume trib. Or, sub numele de traci, popor neomogen, se uneau o mulțime de triburi, fapt confirmat de Herodot: „Tracii au mai multe nume, după regiuni..." (Herodot, V, 3): geții, dacii, mizii/mezii, tribalii, crobizii, odrisii, vifinii, bessii, denteleții, medii/midii, ciconii ş.a., unele dintre care, la momentul intrării lor în istorie, constituiau deja uniuni tribale.

E de remarcat că pe la mijlocul mileniului I î.Hr., de când ne parvin primele ştiri despre geto-daci (mai precis, despre geți, căci dacii apar în scrierile antice abia în sec. II î.Hr.) [1, 33-38], aceştia erau deja consolidați în jurul trunchiului tracic, la fel ca şi alte triburi de origine tracă, având conştiință de neam şi limbă, fapt ce se întrevede la autorii antici.

Majoritatea cercetătorilor consideră că „masivul trac s-a constituit nu mai devreme de a doua jumătate sau la finele sec. XII – sec. XI î.Hr." [10, p. 415] în regiunea de est a Balcanilor răsăriteni – între Marea Egee şi Marea Neagră [10, p. 316]. La fel la sfârşitul epocii bronzului (sec. XII-XI î.Hr.), după cum se presupune, are loc formarea a înseşi comunității etnice a tracilor şi evidențierea acesteia din mediul popoarelor indoeuropene [10, p. 317]. Opinia noastră în această chestiune diferă: considerăm că la acea perioada

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

comunitatea etnică a tracilor, cultura şi limba lor, erau deja constituite, ei se evidenţiau din grupul de popoare paleobalcanice. Dacă tracii, precum şi alte popoare paleobalcanice, nu ar fi constituit o civilizaţie distinctă, la venirea în Balcani a grecilor în mai multe valuri de emigraţie (începutul mileniului II î.Hr.), aceştia i-ar fi asimilat cu uşurinţă. Faptele paleobalcanice conservate de limba şi cultura greacă prin substratul pregrec (la care ne vom referi mai jos) confirmă opinia noastră: pe tăbliţele critomiceniene avem atestate nume tracice. În sprijinul opiniei noastre vine şi constatarea făcută de Vasile Pârvan în baza analizei cultural-istorice a materialelor atribuite bronzului III (1400-1000 î.Hr.) şi IV (1000-700 î.Hr.). El stabileşte o continuitate directă, fără oarecare posibile schimbări cu caracter politic sau etnic: „*prin anii 1000 î.Hr. locuia în Dacia poporul tracic pe care-l cunoaştem mai târziu prin istoricii greci sub numele de geţi*", atunci „*aceiaşi traci nordici de la 1000 au trebuit să locuiască şi să stăpânească Carpaţii şi la a. 1400 î.Hr*." (15, p. 172; 10, p. 317], ceea ce ar însemna că pe la mijlocul mileniului II î.Hr. *tracii* deja stăpâneau pământurile carpatice.

Cercetările lingvistice fundamentale din ultimele decenii ale secolului trecut au stabilit prezenţa în Balcani a strămoşilor lor direcţi – a *prototracilor* încă la începutul mileniului III î.Hr. [16, p. 188]. Mai mult ca atât, datele furnizate de tradiţia mitologică şi istorică a Antichităţii despre componenţa etnică a populaţiei cretane de până la pătrunderea grecilor pe insulă, îşi găseşte confirmare în datele obţinute la investigarea situaţiei lingvistice din sudul peninsulei Balcanice din cele mai vechi timpuri. După descifrarea unor texte în linearul A (1900 î.Hr) şi analiza lexicului pregrec s-a stabilit că înainte de mijlocul mileniului II î.Hr., aici se vorbeau trei limbi diferite: minoica, „pelasga" (= traca) şi anatolica [17, p. 61], iar denumirile oraşelor cretane de la răscrucea sec. XV-XIV î.Hr. atestate în Linearul B, reprezintă toate trei limbi [ibidem].

Perioada „comunitară" a tracilor şi a limbii vorbite de ei („traca comună"), adică perioada următoare identificării lor din masa triburilor paleobalcanice, prezintă interes pentru istoria limbii române ca cel mai vechi strat cultural-lingvistic indoeuropean (cu un substrat cultural lingvistic preindoeuropean sau vechi european) comparabil cu baltica, slava, italica, germanica etc., apoi ca una dintre limbile indoeuropene paleobalcanice (înrudite între ele) sau ca parte constitutivă a „paleobalcanicei" (?); dar şi ca *alma mater* din care s-a desprins ulterior ramura nordică, cea a geto-dacilor, care, la rândul ei, a servit ca limbă de substrat limbii române.

1.5. În special pe baza investigaţiilor arheologice s-a demonstrat că triburile şi uniunile de triburi ale tracilor se deosebeau între ele prin culturile lor materiale şi spirituale [10, p. 316-317]. Întrucât limba vorbită de reprezentanţii acestor culturi a trebuit să reflecte realitatea curentă de la un trib la altul, aceasta trebuia să se deosebească prin unele particularităţi.

Numeros şi aşezat pe un spaţiu geografic foarte întins (din Carpaţi până în insulele egeene şi vestul Asiei Mici), alături de alte populaţii paleobalcanice, în condiţii de expansiuni şi infiltraţii culturale, neamul tracilor a trebuit să se închege în mai multe triburi cu un specific cultural local, specific care să se manifeste prin graiuri diferite. Identificarea a „mai multe nume, graiuri diferite" presupune vechile relaţii gentilico-tribale (de înrudire) cu unele trăsături specifice.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

În opinia noastră, o importantă cauză a dezbinării, care ar putea fi plasată înaintea celorlalte, a fost *vechimea enormă a tracilor şi a strămoşilor lor în acest spaţiu imens*, care într-un timp atât de îndelungat şi-au înmulţit seminţia lor, încât scindarea în neamuri (triburi) a fost inevitabilă. Începuturile lor ca neam au fost mult mai vechi decât ale numelui lor. Faptul poate fi dovedit prin elemente culturale. Situaţia dată, în mod firesc, a generat diferenţieri lingvistice, care cu timpul, s-au constituit în graiuri şi dialecte. Iar împrejurările au determinat gradul de apropiere sau de îndepărtare între ele.

1.6. Cum s-a menţionat supra, descifrarea scrierii din linearul B a scos la iveală fapte de limbă şi cultură paleobalcanice, inclusiv din tracă. Pe tăbliţele din linearului B avem atestate un şir de toponime, antroponime, etnonime şi apelative larg răspîndite în lumea tracă cum ar fi, spre exemplu, *Thrake*, *Odris*, *Getas*, *Karpathos*, *Karpathia*, *Pittakas-Pittakos*, *Dizos*, *Kotys*, *Rhescouporis* etc. (Söesbergen, 1983), recunoscute ca tracice, după mărturiile logografilor şi ale autorilor antici din perioada istorică. Faptul este unul fericit pentru limba de substrat a românei! Cum vom arăta mai jos, prin substratul său, greaca a servit drept unul dintre izvoarele de cercetare a limbilor paleobalcanice. De aceea raporturile dintre limba şi cultura greacă şi limbile paleobalcanice, în primul rând cu traca, ocupă un loc important şi trebuie examinate ca atare. Or, tracii au fost poporul cel mai numeros în regiune, iar limba tracă, având cei mai mulţi vorbitori, a trebuit să fie limba cu cea mai mare răspândire în arealul lingvistic dat de până la venirea grecilor în Balcani (începutul milen. II /1900 î.Hr.) şi în perioada imediat următoare. Ea se afla în relaţii de înrudire apropiată cu limbile balcanice şi microasiatice din Antichitatea istorică, care, potrivit ipotezei paleobalcanice, au constituit limbile substratului pregrec, unul cu origini eterogene.

Sprijinindu-se pe fapte reale, mulţi cercetători au semnalat apropierea deosebită a limbii greceşti de unele sau altele dintre limbile antice din Balcani şi Asia Mică. Prin urmare, limba greacă trebuie examinată drept sursă de cunoaştere a limbii tracice, precum şi a limbilor paleobalcanice în general. De aceea considerăm necesară o scurtă prezentare a limbii grecilor antici (de fapt, nu numai a lor, dacă vom porni de la afirmaţia că orice cultură/ civilizaţie, inclusiv componenta sa lingvistică, ia naştere pe baza populaţiilor altor culturi) şi a substratului pregrec.

În tradiţia antică era obişnuit să se vorbească despre caracterul negrec al populaţiei întregii Grecii. Dintre negreci, cei mai numeroşi erau tracii, afirmă Herodot şi Pausaniu; Dionys confirmă că „ei aveau pământ nemărginit"; după Thucidide şi Pliniu, ei „se numărau printre cele mai puternice popoare ale Europei". Hecateu din Milet susţine că „o parte din Macedonia şi Tesalia sunt tracice". Mai mulţi autori antici scriu despre aflarea tracilor în Fokida, Beotia, Atica, Eubea [13, p. 44]. Diodor amintea despre neamul Θρακίδαι în Delfi. Populate de traci erau şi un şir de insule din Marea Egee, printre care Thasos, Samotrake, Samos ş.a. În *Iliada* Homer ne povesteşte legenda morţii tracului Thamiris. Xenofan din Kolfon (sec. VI î.Hr.) scrie că tracii „îşi închipuie pe zeii lor cu părul roşu şi ochii albaştri" [18, p. 12]. Şirul poate fi continuat.

Aşadar, limba greacă trebuie examinată drept sursă de cunoaştere a limbii tracice, precum şi a limbilor paleobalcanice în general.

1.7. În cadrul limbilor indoeuropene greaca apare izolată genetic, la fel ca armeana şi albaneza.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

În lingvistica comparativ-istorică limba greacă, după cea veche indiană, s-a bucurat de o atenție deosebită din partea învățaților. Prezența textelor antice (principalele documente de limbă!) a oferit largi posibilități de cercetare. În felul acesta s-a stabilit că limba vechilor greci face parte din familia limbilor indoeuropene având o structură gramaticală foarte apropiată de cea a limbilor italice, celtice, germanice, indoiraniene şi ale altor limbi din această familie, iar lexicul ei, alături de elementele comune, conține un şir de cuvinte din limbile populațiilor paleobalcanice.

În urma analizei toponimelor savantul rus I. V. Otkupshchikov a constatat că întemeietorii toponimiei pregreceşti au fost triburile paleobalcanice. Aşa se explică coincidențele din toponimia pregreacă şi cea din Balcani şi vestul Asiei Mici atestată ulterior [13, p. 56, 59].

Confruntarea faptelor de limbă (în special a toponimiei) cu rezultatele săpăturilor arheologice, precum şi examinarea rădăcinilor şi straturilor istorice ale mitologiei şi ale obiceiurilor grecilor antici, s-a ajuns la concluzia că triburile greceşti s-au constituit în urma unor îndelungate şi complexe procese (de migrație, strămutări, destrămări şi dispariții ale formațiunilor gentilico-tribale), precum şi a amestecului cu populațiile băştinaşe. Faptul dat a facilitat însuşirea nu numai a elementelor etnoculturale, dar şi a celor lingvistice de la băştinaşi. Vom sublinia că *civilizația greacă este rezultatul unei dezvoltări culturale îndelungate, ce-ar întruchipa o sumă de relații reciproce între culturile triburilor elene, balcanice, egeene şi microasiatice* [ibidem]. De aceea grecii nu apar în istorie ca popor unitar vorbind o singură limbă. Chiar şi mai târziu, în epoca clasică grecii erau scindați în grupuri mici gentilico-tribale, izolate unul de altul de munți, vorbindu-şi dialectele şi graiurile locale. Însă, aşa cum a demonstrat-o istoria nu o singură dată (în războiul peloponeș.a.), ei erau conştienți de unitatea lor şi apartenența la un singur popor elen ca vorbind o singură limbă şi având o singură patrie – Elada.

Că tracii au origini şi limbă comună cu grecii, pentru prima dată a scris H. von Gaertringen, cu referire la K. O. Müller, în lucrarea sa *De Graecorum fabulis ad Thraces pertinentibus* (apărută la Berlin în 1885). De-a lungul aproape a două secole de cercetări, printre limbile înrudite în de aproape cu greaca au fost numite traca, cariana, frigiana, vechea macedoneană. De fapt, purtătorii acestor limbi au fost cei mai influenți în Antichitatea balcanică de până la venirea grecilor şi o perioadă însemnată de timp până la însuşirea de către aceştia a civilizației autohtonilor.

Din câte se ştie, în istorie sunt cunoscute două cazuri când barbarii le-au demonstrat grecilor originea lor elenă: este vorba despre împăratul macedonean Alexandru I (Herodot, V, 22) şi împăratul trac Tereu (Tucidide, II, 29). Dacă apropierea excepțională dintre macedoneană şi greacă în prezent aproape că nu este pusă la îndoială, atunci pentru tracă mărturia făcută de Thucidide este esențială: dacă între greacă şi tracă ar fi existat deosebiri însemnate, pretențiile lui Tereu de a fi considerat elen ar fi fost cu totul nefondate.

Argumentul că grecii din sec. V-IV î.Hr. nu-i înțelegeau pe traci, nu rezistă. Principiul înțelegerii reciproce în cazul dat nu poate juca rolul hotărâtor, deoarece nici francezii cu românii, nici nemții cu englezii, nici bulgarii cu cehii demult nu se mai înțeleg între ei, însă această realitate nu combate existența limbilor romanice, germanice, slave.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

Date sigure din domeniul lingvisticii şi din cel al arheologiei, etnografiei şi istoriei au confirmat că popoarele vorbitoare de limbi paleobalcanice sunt componentele etnice şi lingvistice ale substratului pregrec – substrat cu caracter eterogen. Aici este cazul să precizăm că termenul „substrat pregrec" este unul convenţional. Cum bine înţelegem, judecând după izvoare, contactele dintre etniile menţionate au putut avea loc atât la nivel de substrat, cât şi la nivel de superstrat şi adstrat – cum ar fi contactele din perioada istorică; sau onomastica aflată în scrierile autorilor antici târzii; sau glosele lui Hesiheu [13, p. 41].

Pe parcursul a aproximativ celor două secole de cercetări ale limbii, istoriei şi culturii grecilor au fost constatate influenţe colosale exercitate de popoarele paleobalcanice ce ţin mai cu seamă de religie, mitologie, muzică, artă militară şi maritimă. Spre exemplu, *religia orfică* sau *credinţele orfice* (credinţe metafizice de origine traco-frigiană, axate pe concepţia purităţii şi a unui regim de viaţă riguros, în mare măsură vegetarian după numele legendarului citared, Orfeu) [20, p. 135], sau *religia dionysiacă* (fenomen ideologic care reprezintă sincretismul vechilor jocuri rituale cu caracter magic, pentru obţinerea unor roade bogate şi pentru invocarea fertilităţii animalelor, cu elementele unui cult nou, sosit tot din regiunile ocupate de triburile trace, asociat cu simbolistica legată de cultul ţapului şi de cel al calului, personalitatea tânărului zeu al vegetaţiei, pe care grecii îl consideră fiu al lui Zeus şi al Semelei, este în curând înconjurată de cete de satiri [20, p. 136].

Un şir de culte despre care ne relatează autorii antici sunt documentate de textele linearului B, iar originea lor tracică, susţine cunoscutul cercetător rus I. V. Otkupshchikov, este general recunoscută de ştiinţa contemporană [13, p. 46].

Atenţia cercetătorilor a fost atrasă de numele de origine tracă de pe tăbliţele critomiceniene, cum ar fi cel al zeului trac Dionysos/Διονίσος şi supranumele său Βρόμος, ce se regăseşte în numele de persoană micenian Βρομύλος – un derivat cu sufixul diminutival *-υλ*, confruntat şi cu oiconimul macedonean Βρομίσκος – derivat din aceeaşi bază cu sufixul *-ισκ*; Ζαγρεύς/Zagreus – întruchipare a lui Dionysos ca fiu al lui Zeus şi al Persephonei, Σειληνός/Silānós, educatorul şi însoţitorul lui Dionysos, cel mai în vârstă şi mai înţelept dintre Satiri. Precum şi:

micen. Βυζω : tr. Βυζας (NP), cf. rom *buză*, cuvânt de origine autohtonă;

micen. Βυζακος, derivat din radicalul Βυζ- şi sufixul -ακ-; [19, p. 118; 13, p. 177; 21, p. 189];

micen. Διζος, Διζως, sau Διζων [linearul A: Δι-za-ka] : tr. Διζας (NP); cf. rom. Dida (NP) [21, p. 168; 13, p. 178, 180];

micen. Ma-ro / Μαρο : tr. Μάρων, Μαρώνει Μαρώνεια, toponim trac; car. Μαρος (NP) [21, p. 180; 13, p. 178];

micen. si-to : gr. σίτος : rom. *chită* /*pită* „pâine" [21, p. 194];

micen. Καρπαθία, Καρπασία [21, p. 174]: tr. Καρπαθος, insulă între Creta şi Rodos, munţi în Dacia, oraş pe insula Cipru. Întinderea mare pe care e răspândită baza toponimică Καρπαθ- ne vorbeşte despre faptul că drept sursă pentru numele miceniene au servit nu toponimele tracice, ci, mai degrabă, cele paleobalcanice. Respectiv, aceste, dar şi alte onomasticoane, ar fi mai corect să fie considerate paleobalcanice şi nu trace, cariene,

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

frigiene ş.a.m.d., mai corect ar fi să se vorbească despre o componentă paleobalcanică a onomasticii miceniene – componentă ce are corespondenţe în tracă, frigiană, cariană, misiană, macedoneană [19, p 63 ş.a.; 13, p. 178]. Prin urmare, pe la mijlocul mileniului al II-lea î.Hr. ar trebui să vorbim despre o limbă comună paleobalcanică fărâmiţată dialectal. Or, Homer enumeră în *Iliada* un şir de popoare şi neamuri paleobalcanice printre care şi pe traci.

1.8. Sprijinindu-se pe fapte reale, specialiştii au demonstrat că între limba greacă şi limbile paleobalcanice există o apropiere excepţională. Dintre toate limbile din Antichitatea balcanică cea mai cunoscută ne este limba greacă, tot ea fiind şi cea mai bine cercetată. S-a observat că lexicul limbii vechi greceşti conţine un strat masiv de cuvinte ce nu corespund schimbărilor fonetice caracteristice acestei limbi, însă cu certe trăsături indoeuropene. Formate după aceleaşi modele de structură, ele au reflexe diferite, spre deosebire de cuvintele greceşti. Specialiştii au stabilit că acest strat de cuvinte are origini paleobalcanice, adică este pregrec. Pe parcursul timpului au fost acumulate date importante privind stratul în cauză de cuvinte. Liste întregi ale cuvintelor greceşti ce se trag din substratul pregrec le putem găsi în lucrările lui Pott (1853), Huber (1921 şi ulterioare), Georgiev (1937 şi ulterioare), Schwyzer (1939), precum şi în lucrările lui Kretchmer, G. Krahae, A. Karnua ş.m.a.

Temeiurile în care un cuvânt sau altul este considerat negrec sunt destul de convingătoare: structura negreacă a radicalului, trăsăturile fonetice străine limbii greceşti, modelele negreceşti de formare a cuvintelor, lipsa etimologiei greceşti şi chiar indoeuropene [19, p. 93]. Din câte se ştie, nu au etimologie greacă numele tuturor zeilor principali ai grecilor, cu excepţia lui Ζεύς. Mai mult ca atât, însuşi cuvântul θεός „zeu” nu se potriveşte normelor corespondenţelor fonetice indoeuropene [13, p. 4].

E semnificativ faptul că aceste cuvinte reflectă cele mai importante aspecte ale vieţii materiale şi spirituale ale vechilor greci, adică fondul principal al lexicului limbii vechilor greci, respectiv, cuvintele cele mai utilizate în vorbirea cotidiană. Din lipsă de spaţiu vom aduce doar câteva exemple din domenii cum ar fi cel al florei şi faunei: δάφνη „laur”, κυπάρισσος „chiparis”, μάραθον „mărar”, ὑάκινθος „zambilă”, βόλινθος „bou”, κύλλαρος „varietate de raci”, κύχραμος „prepeliţă”; din cel al construcţiilor: βλήτρον „scoabă”, γεῖσ(σ)ον „cornişă”, θάλαμος „dormitor”, καμάρα „cameră, odae”, κάμινος „sobă”, μέγαρον „sală, casă”, κέραμος „argilă, lut”, λίθος „piatră”, πλίνθος „cărămidă”, πέργαμον „acropolă”, πύργος „turn”, γέφυρα „pod”; din domeniul social-politic: βασιλεύς „înpărat, principe”, ἄναξ „împărat, suveran, domn”, τύραννος „cârmuitor cu putere absolută, uzurpator”, λαύς „popor”, δῦλος „rob”; din marină: θάλασσα „mare”, κυβερνᾶν „a conduce (corabia)” ş.a.; din arta militară / militărie: θῶραξ „zale, platoşă”, ξίφος „spadă”, κορύνη „ghioagă, buzdugan” ş.a.; din muzică şi versificaţie: κιθάρα „liră, chifară”, τύμπανον „tamburină, daira”, ίαμβος „iamb”, διθύραμβος „ditiramb” (poem liric în onoarea lui Bahus ş.a.); din domeniul metalurgiei: μέταλλον „metal”, σίδηρος „fier”, μόλυβδος „plumb” ş.a. [13, p. 3]. Însă cele mai numeroase sunt straturile lexicului religios şi a celui onomastic. Acestea includ teonime şi nume de eroi din mitologia greacă, în majoritatea lor absolută negreceşti, precum şi un număr imens de toponime, etnonime şi antroponime. Din exemplele aduse ne putem da seama despre influenţa foarte puternică

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

pe care a exercitat-o lexicul din acest strat de cuvinte, numit substratul pregrec, asupra culturii şi limbii grecilor antici, influenţa lingvistică constituind doar o parte dintr-o mult mai largă influenţă culturală. Caracterul împrumuturilor lexicale făcute de greci vorbeşte de la sine despre acest fapt. Depăşind cu mult cadrul strict lingvistic, ele devin o problemă istorico-culturală foarte importantă. Unele dintre exemplele aduse le avem şi azi în circuitul cultural european: *chiparis*, *cameră*, *cămin*, *ceram(ică*), *tiran*, *cibern(etică*), *timpan*, *iamb*, *difiramb*, *metal* ş.a.

E de menţionat că nu numai lingviştii, dar şi istoricii şi arheologii au folosit sintagma *substrat pregrec* pentru a denumi stratul cultural împrumutat de greci de la populaţia băştinaşă. Termenul „pregrec, pregreacă" îi aparţine distinsului lingvist bulgar Vl. Georgiev, denumind prin el limba vorbită în sud-estul peninsulei Balcanice până la venirea grecilor (numit de unii lingvişti traco-pelasg şi aheian).

În lucrările sale Georgiev examinează un şir de cuvinte cu vădite trăsături negreceşti raportate de el la substratul pregrec. [13, p. 20]. Meritul excepţional al savantului bulgar constă în faptul că el:

1) a determinat caracterul stratului pregrec al lexicului apelativ şi onomastic din vechea greacă, folosind limba veche greacă drept sursă de depistare a elementelor indoeuropene pregreceşti; 2) a reuşit să demonstreze că potrivit structurii radicalului şi legităţilor de formare/derivare cuvintele din substratul pregrec sunt de origine indo-europeană, iar limba substratului pregrec este indoeuropeană; 3) a înaintat etimologii convingătoare şi originale indoeuropene ale unor toponime, antroponime şi teonime pregreceşti, care au rezistat în timp [13, p. 21].

E de remarcat că metodica folosită de Vl. Georgiev se sprijină în bună parte pe analiza etimologică, alături de care aplică pe larg analiza fonetică, analiza formării cuvintelor/derivaţională, analiza structurii radicalului [ibidem].

Mai jos vom aduce doar câteva exemple de aplicare a procedeelor metodologice folosite de Vl. Georgiev în cercetarea substratului pregrec, anume prin compararea cuvintelor τάφος şi τύμβος, ambele având înţelesul „mormânt". Confruntarea lor cu arm. *damban* „mormânt" i-a permis lui Georgiev să reconstruiască forma i.e. **dhmbhos*. Potrivit legilor fonetice ale limbii greceşti, ambele aspirate sonore – *dh* şi *bh* – trebuiau să dea în greacă reflexele θ şi φ. Însă primul dintre ele, potrivit legii lui Grassman, îşi pierde aspiraţia, iar sonanta silabică *m* dă în mod legic reflexul α. De fapt, potrivit normelor limbii greceşti, gr. *τάφος* reprezintă o continuare logică a i.-e. **dhmbhos*.

Cât priveşte *τύμβος* situaţia este alta. Schimbările din acest cuvânt nu corespund normelor limbii greceşti, deoarece sonanta silabică *m* dă reflexul *-υμ*, străin limbii greceşti, însă obişnuit şi bine cunoscut în lexicul apelativ şi onomastic pregrec (cf., κύμβη „cupă", Τυμνησσός (oraş) ş.a.); aspiratele sonore *dh–bh*, iniţial potrivit legii lui Grassman, s-au modificat în *d–bh*, apoi, în rezultatul mutaţiei consonantice, au dat sunetele *t* şi *b*. Prin urmare, τύμβος a cunoscut un tratament diferit de cel suportat de gr. *τάφος*. Respectiv, cuvintele examinate au origini diferite: *τάφος* este un cuvânt originar grecesc, iar τύμβος unul împrumutat dintr-o limbă indoeuropeană paleobalcanică.

La fel reflexe deosebite de cele din greacă înregistrează şi sonante: *λ, ρ, ν*, pentru care cf. toponimele: Σκύλλα, Σμύρνα, Τυνδάρης.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

Un alt caz reuşit prezentat de Vl. Georgiev în sprijinul teoriei sale este pregrecul πύργος „turn", „zid (al oraşului)", în general, „oraş, cetate" (atestat în *Odisea*). Observăm că după structură acesta coincide cu τύμβος. Confruntarea lui cu got. *baúrgs* „turn" i-a permis savantului bulgar să reconstruiască i.-e. **bhurghos*, care a cunoscut aceleaşi modificări fonetice ca şi i.-e. **dhmbhos*. Însă πύργος, are caracteristici negreceşti bine conturate (în greacă ar fi fost de aşteptat forma *πάρχος, cf. rom. *parcan*). Mai mult ca atât, pregrecul πύργος nu are un corespondent în greacă. Explicarea, după noi, s-ar afla în gradul de cultură inferior al grecilor la momentul venirii lor în Elada. Lipsa termenului ar demonstra că ei nu cunoşteau construcţiile de tip „turn", adică realia.

Însă în greacă există forma paralelă *φύρκος* „zid, perete", ce pune în evidenţă nişte realităţi din viaţa lor materială, cf. rom. *furcă* (în zidăria pereţilor unei case ţărăneşti). Am putea presupune că ei cunoşteau *zidul de apărare* (*valul*). Schimbările fonetice din acest cuvânt: *φ* < *bh* – la fel ca în greacă, *-υρ* < *r* silabic – ca în pregreacă, *κ* < *gh*, cu pierderea aspiraţiei şi o ulterioară asurzire a celei de-a doua aspirate sonore (nu a primei ca în πύργος) – nu corespunde nici limbii greceşti, nici celei „pelasge". În faţă avem, un exemplu clasic de împrumut în cazul suprapunerilor de populaţii ale unor popoare diferite. Astfel de schimbări fonetice „neregulate", după cum susţin cercetătorii, le avem atestate în mai multe cuvinte, ceea ce demonstrează că substratul pregrec este unul eterogen.

E de menţionat că apelativul πύργος se regăseşte în toponimele Πέργαμον şi Παργασής. În ele se reflectă clar alternanţa i.-e. *e/o/zero* sub forma *er/or/r,* la fel ca în germ. *Berg* : *Burg* [19, p. 23]. Cf., din acelaşi radical rom. *pârgar* „consilier, vătăşel" şi *pârcălab* (în Moldova) „boier, administrator al unei cetăţi sau al unei fortăreţe; căpitan şi guvernator al unei provincii, atestat de la 1448"; 2 (în Muntenia şi Transilvania) „strângător de biruri"… şi un alt cuvânt *pirg, pirguri* s.n. „turn, fortăreaţă" – împrumut târziu, din sec. XVIII din ngr. *πύργος*.

E de remarcat că şirul de alternanţe din toponimele de mai sus reflectă diferite grade de vocalizare ale radicalului, ceea ce dovedeşte apartenenţa lor la limbi paleobalcanice diferite.

Aceste şi alte date i-au servit lui Vl. Georgiev drept suport pentru lansarea ipotezei pelasge, care presupune originea pelasgă a substratului pregrec. Ipoteza cunoaşte şi interpretări nereuşite, însă ea este acceptabilă, deoarece se bazează pe legităţile cu caracter indoeuropean stabilite în mod sigur şi care apar sistematic în lexicul apelativ şi onomastic al substratului pregrec [13, p. 20-25; 19, p. 92-97].

Chiar dacă există mai multe ipoteze referitoare la apartenenţa lingvistică şi etnică a substratului pregrec, o parte dintre ele se intersectează cu lumea tracă. Fapt absolut firesc, deoarece tracii construiseră o civilizaţie durabilă într-un spaţiu imens.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Petolescu Constantin C. *Dacia. Un mileniu de istorie*. – Bucureşti, 2010.
2. Fol A. *Aperçu historico-geographie des tribus thraces* // Pulpudeva, vol. I, 1976.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

3. Попов В. *Некоторые проблемы этноисторических связей между Балканским полуостровом и Малой Азией до конца II тыс. до н. э.* // Studia Thracica I, 1975.

4. Манцевич А. П. *К вопросу об изображении варваров на предметах торевтики из курганов Северного Причерноморья* // Studia Thracica I, 1975.

5. Ренфрю К. *Древнее египетских пирамид* // За рубежом, nr. 17, 1978.

6. Черных Е. Н. *Об основных этапах древнейшей металлургии меди на территории Болгарии начало (IV–I тыс. до н. э.)* // Thracia 3, 1974.

7. Иванов Ив. *Съкровищата на Варненския халколитен некропол*. – София, 1978.

8. Мерперт Н. Я. *Этнокультурные изменения на Балканах на рубеже энеолита и раннего бронзового века* // Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья. Сб. ст. – Москва, 1984.

9. Мерперт Н. Я., Черных Е. Н. *Болгаро-советская археологическая экспедиция* // Вопросы истории, nr. 6, 1974.

10. *Istoria Moldovei*. *Epoca preistorică şi antică (până în sec. V*). – Chişinău, 2010.

11. *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. II D-L. – Bucureşti, 1996.

12. Нерознак В. П. *Палеобалканские языки*. – Москва, 1978.

13. Откупщиков Ю. В. *Догреческий субстрат. У истоков европейской цивилизации*. – Ленинград, 1988.

14. Homer. *Iliada*. – Bucureşti, 1985.

15. Pârvan Vasile. *Getica.* – Chişinău, 1992.

16. Гиндин Л. А. *Древнейшая ономастика Восточных Балкан*. – Москва, 1981.

17. Молчанов А. А., Нерознак В. П., Шарыпкин С. Я. *Памятники древнейшей греческой письменности. Введение в микенологию*. – Москва, 1988.

18. Felix Buffiere. *Miturile lui Homer şi gândirea greacă*. – Bucureşti, 1987.

19. Георгиев В. И. *Исследования по сравнительно-историческому языкознанию (Родственные отношения индоевропейских языков)*. – Москва, 1958.

20. Pjatkowski A. *O istorie a Greciei Antice*. – Bucureşti, 1988.

21. Казанскене В. П., Казанский Н. Н. *Предметно-понятийный словарь греческого языка. Крито-микенский период*. – Ленинград, 1986.

BDD-A6846 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)